

"Նամահայկական էլ. Գրադարան"

կայքի՝ www.freebooks.do.am

կողմից եւ ներկայացվում է իր

այցելուների ուշադրությանը:

The book created by "PanArmenian E. Library"

Գիրքը կարող է

օգտագործվել միայն ընթերցանության համար...

For more info: www.freebooks.do.am

Library

ՄԱՅՑՈՒՄ ԿԱՐՆԱԾ ԵՑ ԵՐԱՊՈՒՄՆԵՐՆԵՐԻ ԱՐԿԻՎԸ ԸՅՅԱՅՄԱՑ
ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՏԱՐԱԾՄԱՆ ԳՈՐԾՈՒՄ ԵՎ ԻՆՏԵՐՆԵՏ
ԼՈՒՄԻՆԱՏԵԿՆԵՐԻՆԵՐԻ ԳՐԵՐԸ:

ՔՐՈՑՆԵ ԳՐԵՐԻ ՄՏԵՐՈՄԱՆ ՄԱՆՈՒՄԱՆՆԵՐԸ ԿԱՐՆԱԾ ԵՑ
ԻՄՈՒՍԱՆ "ՇԱՄԱԼՅԱՆՈՒՄ ԷԼԵԿՏՐՈՆԻԿԵՆ ԳՐԱԿՈՒՄ" ԿՈՑՔԻՑ

www.freebooks.do.am

ԵՆԴՐՈՒՄԸ ԵՎՆՆՈՒՄԸ ՈՐ ԺՐՆԱԼԻՄ ԵՑ ՄՏԵՐ ԿՈՑՔԻՑ
ՏՆՆՎՈՒՄԸ ԵՎՆ ԶՈՒՆԻ ԸՆԹԵՐՏՈՒՄՆԵՐԻՆԵՐԸ:

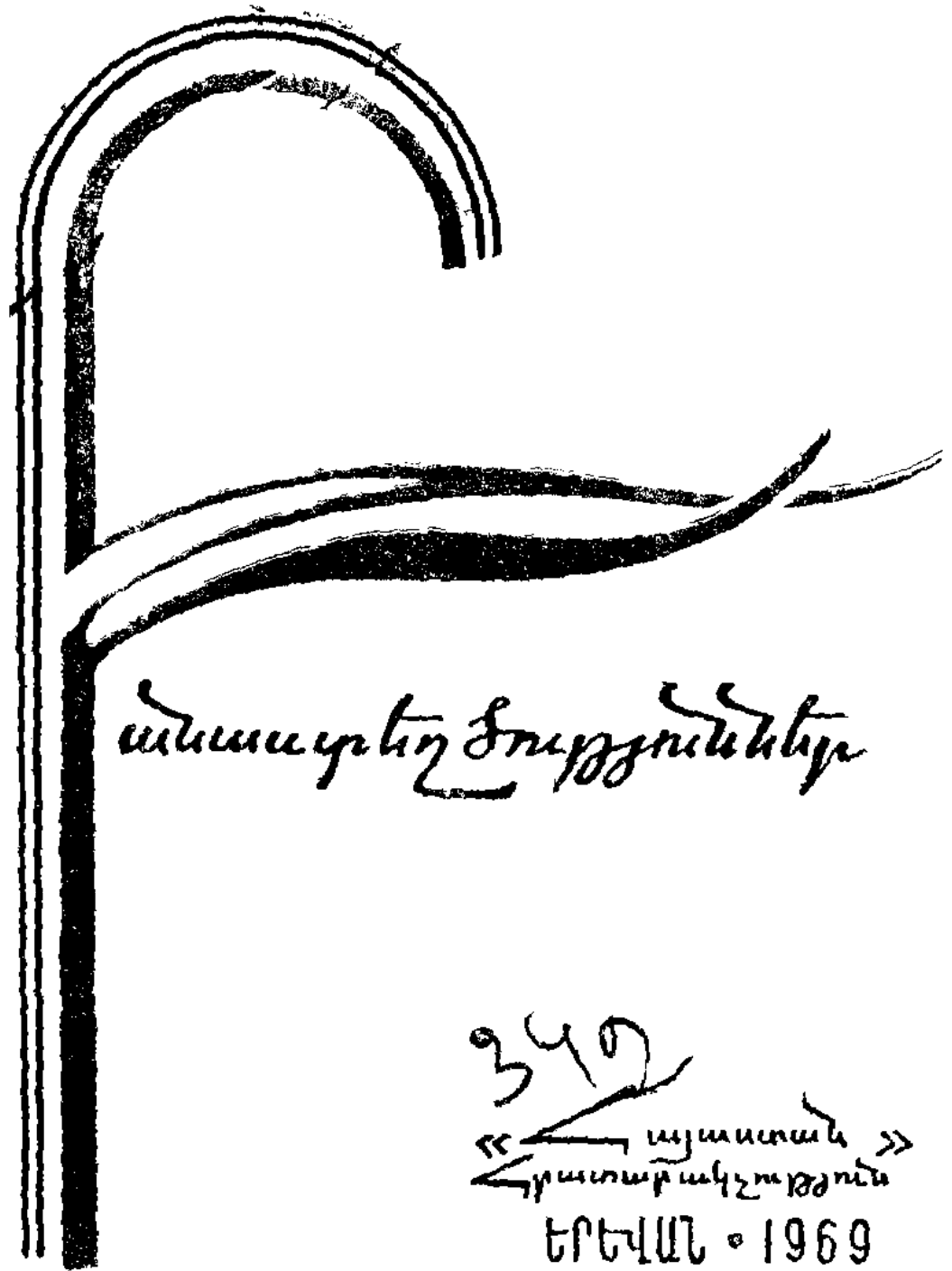

ԳՐԵՐ ԱՐԵՑ՝ freebooks@rambler.ru

Универсум

ԿՈՄԻՏԱՍ

Ար 1
4-88

Կապնող և խմբագիր՝

Լ. Վ. ՄԻՐԻՉԱՆՅԱՆ

Նկարիչ՝

ՀՍՍՀ վաստակավոր նկարիչ

Ս. Շ. ՍՏԵՓԱՆՅԱՆ

7-4-3

КОМИТАС

СТИХИ

(На армянском языке)

Издательство «Айастан»

Ереван, 1969

ԿՈՄԻՏԱՍԸ՝ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾ

Հանճարեղ երգաստեղծ Կոմիտասը հեղինակ է նաև մի քանի տասնյակ բանաստեղծությունների: Դրանք նրա կենդանության օրոք չեն տպագրվել. պարզապես հեղինակն իրեն չի համարել կոչումնավոր բանաստեղծ և գրել է ինքն իր համար: Երբեմն միայն՝ ամենամտերիմներից մեկի ալբոմում թողել է որևէ շափածո հիշատակ: Ու երևի երբեք էլ չի խորհել, թե իր բանաստեղծությունները մի օր կարող են դառնալ հասարակության ուշադրության առարկա:

Այդ բանաստեղծությունները, որոնց գրվելու ժամանակից անցել է ավելի քան կես դար, այսօր մեզ համար թանկ են ո՛չ միայն իբրև կոմիտասյան մասունքներ: Դրանք ճշմարիտ գրական ստեղծագործություններ են, որոնք, եթե շունեն հեղինակի հրաշագործած մեղեդիների մշտանորոգ փայլը, այնուամենայնիվ ունեն նրա աստվածային էության, նրա մտքի և հոգու դրոշմը: Կոմիտասի բանաստեղծությունները (որոնց մի մասը գուցե նաև պիտի ձայնագրվեր) մեր առջև պարզում են հեղինակի գրական-գեղագիտական ըմբռնումները,

անձնական մտորումները: Ուստի հետաքրքրական և արժեքավոր են նաև Կոմիտաս-արվեստագետի և Կոմիտաս-մարզու նկարագրի ամբողջականացման տեսակետից:

Սովորաբար ասում են, թե երաժշտությունն ու պոեզիան արտահայտում են մարդու հույզերն ու ապրումները, հանրության, ժողովրդի տրամադրություններն ու նկրտումները: Կոմիտասի երաժշտության համար նման բնորոշումը հույժ թերի կլիներ, որովհետև կոմիտասյան մեղեդիների մեջ ցուլանում է մեր ժողովրդի ոչ միայն զգացական աշխարհը, այլև ամբողջ պատմությունը, հոգեբանությունը, ոգին: Ոչ մի գիրք, ոչ մի կտավ չեն կարող արտահայտել մեր ազգային նկարագիրն այնքան հարազատորեն և այնպես ճիշտ, ինչպես անում են այն վարմանալի երգերը, որ մի բառով կոչվում են կոմիտասյան: Այդ երգերի մեջ մեր անցած ճանապարհն է՝ գողթան մեղեդիներից մինչև բրիստոնեություն, 5-րդ դարի սահակ-մեսրոպյան նախաստեղծ շարականներից մինչև նարեկյան կես-հեթանոս, կես-հոգևոր և ամբողջության մեջ անզուգականորեն հուռթի տաղերը, որ զորացած են Արծրունյաց պետականության հզորությամբ ու խաղաղված ժողովրդի լավատեսությամբ, ապա միջնադարյան ամբողջ ալեկոծումներն ու տվայտանքները՝ պետականության կորուստ, պատերազմներ, գաղթ ու սրածություն, ավեր ու պանդխտություն, մինչև 19-րդ դարի և 20-րդի սկզբի ազգային-ազատագրական պայքարի հերոսական

տարեգրութիւնը: Հազարամյակներ ապրող մեր ժողովրդի մեզեդիացած պատմութիւնը, նրա անցած հանապարհի ոգիացած կենսափիլիսոփայութիւնն են այն անսպառելի, անհատնելի, անխամրելի հարստութիւնն ու հմայքը, ուժն ու էութիւնը, որ ունի կոմիտասյան երգը:

Համեմատարար համեստ է կոմիտասյան բանաստեղծութիւնը: Սա արդեն իսկապես մի անհատի հույզերի ու ապրումների արտահայտութիւնն է, անհատի, որը, սակայն, մի ամբողջ ժողովուրդ խորհրդանշելու շափմեծ է: Կոմիտասի բանաստեղծութիւնները շունեն նրա երգերի ընդգրկման լայնութիւնը, խորքը և կատարելութիւնը, բայց նրանք էլ կոմիտասյան են ամեն ինչով՝ բնույթով, մտածողութեամբ, արտահայտման ձևերով, բոլոր քանդակներով ու նախշերով:

Կոմիտաս-բանաստեղծը մեզ ծանոթ ու նվիրական նույն անձն է, որը տվյալ դեպքում ոչ թե երգում է, այլ՝ խոսում: Խոսում է ծառերի ու ծաղիկների հետ, նրանց մասին, իր խոհերի մասին, բնութեան, կյանքի գեղեցկութիւնների, սիրո հրապույրի, մարդկային կարոտի, երազանքների ջերմութեան և այն ամենի մասին, որ կարող է խոսել մարդր, երբ մնում է ինքն իր հետ: Կոմիտասի խոսքը զարմանալի պարզ է, այնքան պարզ, որ ավելին պատկերացնելը հնարավոր չէ: Բայց դա ոչ թե մտքի կամ հույզի նոսրութիւնից է, այլ՝ բյուրեղյա մաքրութիւնից, մտածողութեան հստակութիւնից, որը պայմանավորված է ապրումի և խոհի լիակատար դաշ-

նությամբ: Այդ խոսքի մեջ իսպառ բացակայում են զարդարիչ տարրերը, չկա ոչ մի արվեստական հնչե-
րանգ, ամեն ինչ երևան է հանվում ոչ թե ցուցադրու-
ման, այլ ինքնաարտահայտման սկզբունքով: Եվ ա-
մենուրեք «մատնվում է» կոմիտասյան ոճը, թափան-
ցիկ, ճառագայթի նման մաքուր, ջերմ ու բնական մտա-
ժեկակերպը, նրա հոգու և բնության բացառիկ հարա-
դատությունը:

Սևուկ ամպեր վառ եկան
Օրան, օրան,

Սարի վրա շառ եկան:
Մազեց առավոտ,
Պաղեց, սառավ օդ:
(«Աշնան օր»)

Մեր դասական և ժողովրդական պոեզիան դիտե-
թուխ ամպ, սևմութ ամպեր, սև-սև ամպեր և այլն
Բայց ահավասիկ անսպասելին՝ սևուկ ամպեր: Եվ այս
«շնչավորված» ածականից էլ սկսվում է բանաստեղծա-
կան պատկերի բնականությունը, խոսքի հուզականու-
թյունը: Ոչ մի տեղ կոմիտասը չի խոսում բնության
հանդեպ իր սիրո մասին: Բայց ամենուրեք զգացվում է
այն, զգացվում անմիջապես, հեղինակի յուրաքանչյուր
հայացքի մեջ: Այդ սիրով էլ նրա հոգին կապված է
աշխարհին: Այդ սիրուց է աշխարհն այդքան գեղեցիկ,
և կյանքն այդքան պարզ ու հասկանալի: Ու թերևս այդ

օհրով լցված լինելն է բանաստեղծին տալիս այն ներքին խաղաղությունը, որի մեջ ձուլվում են և՛ հիացում, և՛ դարմանք, և՛ ուրախություն, և՛ վիշտ:

Բանաստեղծը լցված է բնության իմաստնությամբ. գիտե բնության լեզուն, հասկանում է ամեն մի շարժումը, և ամեն ինչ նրա համար իմաստավորված է: Եթե ծաղկանց վրա շաղ կա, ապա գա ոչ թե անկապորեն, այլ սիրո և մերձեցման օրենքով: Եթե ձյան վրա աղամանդե աստղեր կան, ապա դա էլ բնության՝ գեղեցիկ և դարդարուն լինելու ցանկությունից.

Ե՛կ, շաղի՛կ, ե՛կ.

Ե՛կ առավոտե առավոտ...

Գա՛մ, ծաղիկ, գա՛մ,

Գա՛մ այգուն-այգուն

Ու քեզ շաղ տամ:

(«Ծաղիկն ու շաղիկ»)

Մարմանդ-մարմանդ ու աղամանդ-աղամանդ

Արևը զարկեց պաղի սրտին

Եվ աստղուկները շարեց:

(«Զմեռնամուտ»)

Մի տեղ Կոմիտասը նկարագրում է սարից փրթած հեղեղի տեսարան. հեղեղը շառաչելով գնում է՝ ճամփին ամեն ինչ խորտակելով: Բայց ահա ելնում է արևը, ժպտում աշխարհին և մոռացնել տալիս հեղեղի սար-

սափը: Բանաստեղծության մեջ ոչ մի ընդհանրացնող պատկեր կամ տող չկա: Միայն «Կյանք» վերնագիրը հասկանալի է դարձնում հեղինակի ամբողջ միտումը: Նա բնությունը, հասարակությունն ու ամբողջ կյանքը պատկերացնում, ընկալում է ամբողջության մեջ, և այդ մեծ Ամբողջը կանգուն ու մշտական է իր հակասություններով ու շաղկապներով:

Մի առանձին հետաքրքրություն ունի Կոմիտասի սիրային պոեզիան: Նա, որ աստվածային շնչով հավերժացրեց գեղջկական հոգեբուխ սերը, մարդկային կարոտն ու պահապան հույսը, չէ՛ր կարող կյանքում շունենալ իր անձնական զգացմունքն ու ապրումը: Բանաստեղծական լեզվով նա արտահայտել է իր սերը՝ նորից ամեն ինչ տեսնելով բնության համերաշխության մեջ: Նրա «սուրբ սերը» ձուլված է բնությանը, որպես նրա գեղեցկություններից մեկը: Բանաստեղծը միշտ էլ իր սերը որոնել է բնության մեջ, որոնել տառապանքով ու կարոտով:

Ծաղիկ-ծաղիկ Բեզ որոնել՝

Ամալի տակին՝ արեծագին շունչ անել,

Ջրի մոտին, կանաչ խոտին՝

Գլխիդ վերև ծիրան-գոտին փունջ արել:

(«Քո երազում»)

Որքա՞ն բնական և հեղինակի վիճակին համապատասխան է հնչում «Մենավոր» բանաստեղծությունը: Երբ

իրիկուն է լինում, և ամեն մեկը իր մտերմին է գրտնում, կուսակրոն բանաստեղծը, որ գտնելիք և կրծքին սեղմելիք վարդ շունի, քունն է գտնում իրեն մխիթար, եվ դարձյալ որքան բնորոշ է մենավորիկ բանաստեղծի՝ ա՛յլ մի առիթով արված խոստովանությունը.

Եվ ա՛յս գիշեր, իմ երազում, քեզ հետ մեկտեղ
պարեցինք,
Սեր-ոգիներ սուրբ սեղանում մեղրամուսեր
շարեցին...
(«Իմ երազում»)

Առավել հատկանշական է «Վարդիկս» բանաստեղծությունը, որն իր անմիջականությամբ ու գունագեղությամբ կարող է շփոթվել միջնադարյան լավագույն տաղերի հետ:

Կոմիտասի սիրային պոեզիան հատկանշվում է ոչ միայն լուսավոր, պայծառ տրամադրությամբ, այլև զգացմունքի կենդանությամբ ու համակող շեշտերով:

Սերած լինելով ազգային-ժողովրդական մտածողությունից, ինչպես բույսը՝ հողից, Կոմիտաս-բանաստեղծը Կոմիտաս-երգաստեղծի նման ափեափ լի է առողջ կենսազգացողությամբ: Դա նրան հեռու է պահում որևէ որոշակի ստեղծագործական ազդեցությունից՝ միշտ մոտիկ թողնելով մայր-ակունքներին: Իր ժողովրդի հազարամյա քնարերգության արդար ժառանգորդը և արյունակիցը հայ երգը վսեմացնում էր՝ օժե-

լով իր հանճարի լույսով: Իսկ երբ գրիչ էր վերցնում հյուսելու բանաստեղծություն, դրա մեջ ներթափանցում էր իր երգի բնույթը՝ տալով ինքնօրինակ ոճեր, բանաստեղծական ինքնօրինակ միտք ու մարմին՝ միշտ պահպանելով ժողովրդական մտածողության կնիքը: Սա հատկապես զգացվում է հեղինակի քնարերգական ստեղծագործություններում:

Այդ ստեղծագործություններն այնքան են նուրբ, նրանցում նյութականը այնպես է լուծված ընդհանուր իմաստին ու պատկերին, որ նրանցից շատերի մասին պատմելը, ո՛ւր մնաց թե դրանք վերլուծելը, դառնում է անհարկի մի բան: Դրանք կարդալիս մտածում ես, թե իրոք ինչքա՛ն կարող է քնքուշ լինել մարդկային միտքը և որքա՛ն թեթև՝ բանաստեղծական տողը:

Թախծանուշ «Միրանի ծառ»-ի ու սրտակեղեք «Ախ, Մարալ ջան»-ի հեղինակը արարիչն է նաև «Սիփանա քաջեր» հերոսական քայլերգի: Հերոսականությունը, լավատեսությունը, ամենախավար հորիզոնում անգամ՝ լույսի շող նշմարելը հայ գեղջուկ երգի և մեր ոգու մշտագո հատկանիշն է՝ այնքա՛ն բնորոշ կոմիտասյան, երգին ու բանաստեղծությանը: Այս իմաստով պերճախոս է «Առաջ» բանաստեղծությունը, ուր հեղինակը կյանքի կովում առանց տատանման միշտ առաջ ընթանալու կոչ է անում, շնայած գիշերին, շանթին ու կայծակին:

Հոգու խորքում կոմիտասը մի առանձնահատուկ սեր ու գորով ունի դեպի գյուղաշխարհը: Թեև հատուկենտ

են նրա գյուղերգերը, դրանցում զգացվում է հայ գյուղի բնանկարը՝ շեռացող ամառ, ցայտող ցորեն, կիզվող կալեր, դիզվող հասկաշարեր, և շինականներ՝ կիսամերկ, արևավառ, ասես պղնձե քայլերով: Նման բնանկար ու պատկեր որքա՞ն էր տեսել Կոմիտասը, ու նրա հոգու համար, թերևս, շկար առավել հուզիչ բան, քան գյուղն ու գեղջկական նիստուկացը:

Կոմիտասի բանաստեղծությունները գրական կուռ մտածողության, գեղագիտական ուրույն ըմբռնումների արդյունք են: Նրանք ցույց են տալիս հանճարեղ երաժիշտի, իբրև արվեստագետի, հետաքրքրությունների քաղմագանությունը, մտքի բարձր թռիչքը, մայրենի մշակույթը խորապես տիրապետելը և գրական նրբագույն ճաշակը: Նրա պոեզիան ավելի քան հասկանալի է դարձնում կոմիտասյան մեղեդիների բյուրեղյա ոճը, երգերի խոսքերի մեծարվեստ մշակվածությունը, մտքի, հույզի անսահման խորությունն ու ձևերի ազարտուն հղկվածությունը: Երաժշտականի նման, Կոմիտասի գրական մտածողությունը ևս դասական է:

Դեռ ի՞նչ սքանչելիքներ պիտի երկներ նա իր կյանքի ետեղեռնյան շրջանում, երկո՞ւ տասնյակ տարիների ընթացքում, եթե պատմությունն ու ճակատագիրը լինեին այնքան բարի, որ գոհանային՝ նրան բաժին թողնելով իր նահատակված ժողովրդի ահավոր վիշտը միայն: Մինչդեռ նրան բաժին ընկավ խաչերից ամենածանրը և գողգոթաներից ամենաբարձրը. ճակատագիրը միագնեց նրա լուսեղեն ուղեղը, պատմությունը կորցրեց նրա

հազարավոր և պահպանեց միայն հարյուրավոր երգերը՝ նրա հոշոտված թղթերի մեջ, երգերի կողքին, հարկավ թիշ շէին նաև բանաստեղծությունները:

Կոմիտասի փրկված բանաստեղծությունների վերջին տետրը աշխարհի ամենասրտաճմլիկ ու զգայացունց երևույթներից է. այդտեղ իրար են բախվում լույսը և գիշերը, բանականությունը և ցնորքը, ծվատվող հիշողությունը և ասագնացող անկապությունը: Առաջինները հետզհետե, թեկուզև համառելով ու մաքառելով, տեղի են տալիս: Միայն երբեմն-երբեմն վերադառնում են գիտակցության լուսավոր, հավասարակշիռ պահերը: Այդ պահերին տողերը դառնում են նախկինների նման բնաբուխ, վճիտ ու հմայիչ: Բայց այդ կարճատև րուպեններին հաջորդում են մթագնումի տիրականացող ժամերն ու շաբաթները, երբ տողերի երամը՝ անակնկալ օրհասից բեկված՝ ցրիվ է գալիս, և մտքերն իրար շեն բերվում ու խարխափում են այստեղ-այնտեղ, կորցնելով բանականության ափերը: Բայց նույնիսկ այդօրինակ խեղված տողերում դարձյալ Կոմիտասն ինքն իր հետ է. նրա հոգու թրթռացող լույսը ջանում է պատառել մտքի խավարը և պարտադրել նվիրական պատկերներ՝ խնկի ծառ, կոունկ, պատարագյալ Քրիստոս, հայրենի գողթան երգերի հուր-ծով-ծիրանի, գեղջկուհու օրոր. .

Սիրտ պատառելու շափ հուզող ու սահմուկեցնող այդ շափածո տողերը կոմիտասյան ողբերգության ամենախոսուն էջերն են, էջերն ամենադաժան մի ողբերգու-

թյան, որ անանձնական էր, որովհետև պատկանում էր համորեն ժողովրդին: Այդօրինակ ոտանավորները, որ անկատար են և շունեն գրական արժեք, հարկ չկա հրապարակ հանել՝ մի ավելորդ անգամ շխուովելու համար ընթերցողի հոգին:

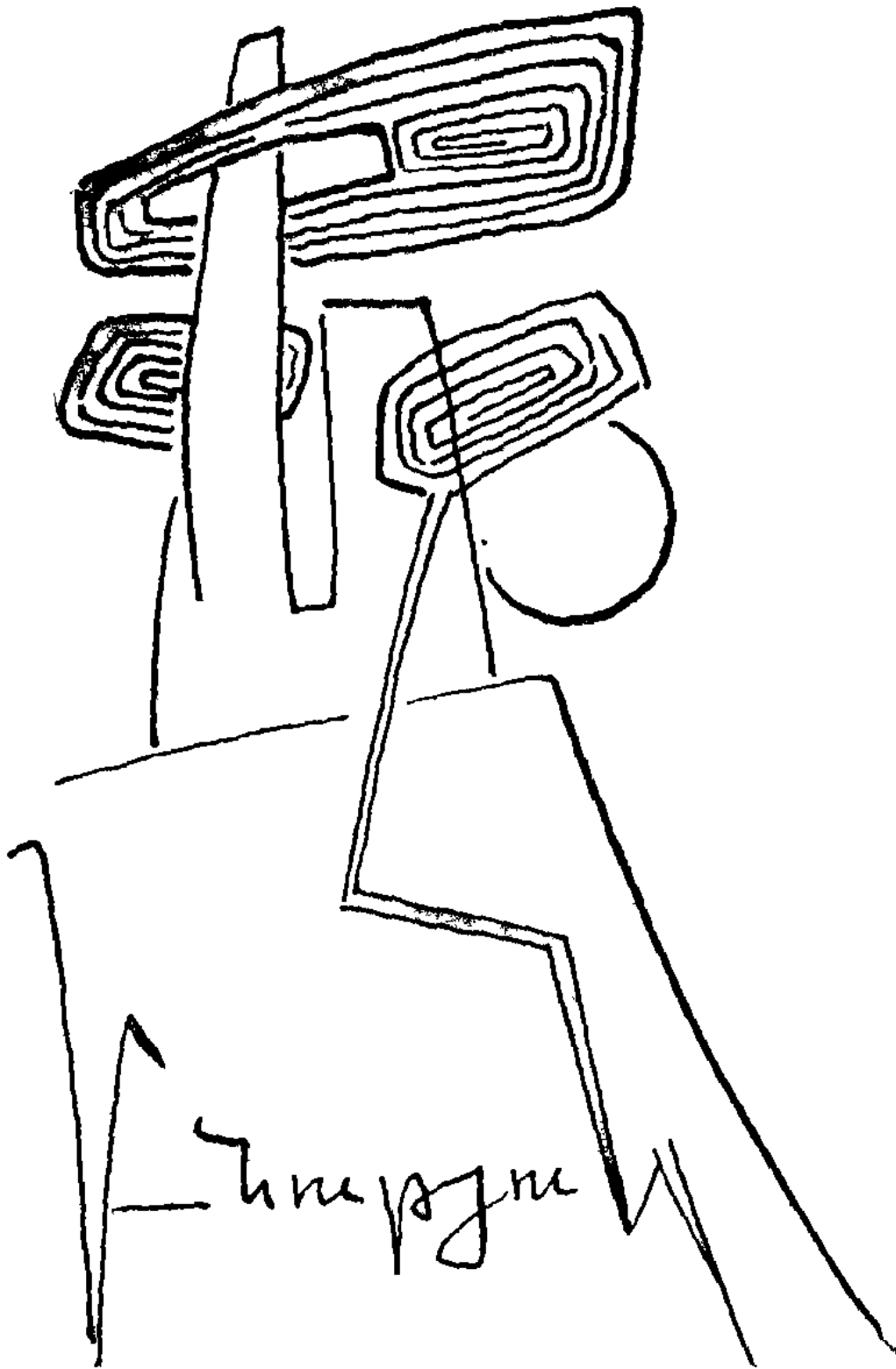
Կոմիտասյան պոեզիան, որն իրերի բերումով դուրս մնաց հայրենի գրականության հերկերից և շունեցավ այն դերը, ինչ որ կարող էր ունենալ, ճարտարապետական մի փոքրիկ, վերապրող շինվածք է՝ հինավուրց Զվարթնոցի վերականգուն մակետի նման: Գրական այդ շինվածքը ազնիվ ու ճաշակավոր շաղախից է: Նրա կերտվածքն ուրույն ու ինքնաստեղծ է, և նրա գունագեղությունը հատուկ հմայք են տալիս նարեկյան ու դուրյանական երանգները:

Մի փոքր փոխելով Կոմիտասի քառյակներից մեկը, նրա հիշատակին կարող ենք ասել ի՛ր իսկ խոսքը.

Սերդ՝ անմիտ սրով բոցոտեցին,
Բեռդ՝ խավար հրով խոցոտեցին.
Երկրիդ հողեն փա՛ռֆդ բուսավ...

ԼԵՎՈՆ ՄԻՐԻՋԱՆՅԱՆ

Մայիս, 1969

Կ Յ Ա Ն Բ

Շառա՛չ, շառա՛չ...
Սարեն հեղե՛ղ փրթա՛վ,
Վազո՛ւմ է առաջ ու շեշտակի.
Հողեն ծառեր ծամելով,
Հողեն քարեր քամելով,
Գետը լցա՛վ ու գալարեց,
Սիրտը խցա՛վ ու պալարեց.
Ցելա՛վ, ցելա՛վ...
Ամպեն արե՛վն ելա՛վ,
Նապում է կանաչ ու հեշտակի.
Սարի խոցին ժպտելով,
Ծառի ծոցին ծպտելով,
Պաղառ գետին ջե՛ր բերելու,
Խավար սրտին սե՛ր մերելու:

Գ Ա Ր Ա Ի Ն

Հալուն-հալուն,
Սարին, ձորին խոսելեն,
Երես-երես,
Քարեն, հողեն հոսելեն՝
Գարուն իջավ մխալով,
Առուն շիջավ ծխալով:

Բաղիկ տեսա՝
Լուսին-ցողին՝
Լողիկ-լողիկ արբելեն՝
Կանաչ տափերին:

Առուն փեսա՝
Հողի գոգին՝
Դողիկ-դողիկ տարփելեն՝
Ծաղիկն ավերին:

Հալուն-հալուն,
Ծառի, ծաղկի հոտերով,
Երեր-երեր,
Ծովի ցամքի մոտերով՝
Առուն ուռավ՝ վերացավ,
Քուրվառ գարուն հեռացավ:

Ն ՈՃ Ի Ն Ե Ր Ն ՈՒ Մ Ա Յ Ր Ի Ն Ե Ր

Մուգ նոճիներ միգապար՝
Ճամփի վերև սիգապար՝
Դեպի երկինք հրազայր,
Կանաչ հուսով սրածայր,
Ճյուղերն ի վեր կոնավոր՝
Կարծես լինին տոնավոր:

Կուսատերև մայրիներ՝
Հուսաբեղուն այրիներ,
Փշերն աչքին պիշելով՝
Արև օրեր հիշելով,
Քարերի ծոց պատառել,
Ամպերի գոգ կատարել:

Ա Շ ՈՒ Ն Կ Յ Ա Ն Բ

Աչքի արագ,
Հառաչ-հառաչ,
Խորհրդավոր տերևներ,
Բունեն ընկած կեղևներ,
Հողի վրա,
Դեղին հուսով
Կողի վրա:

Հուռ, անտերուհի,
Խուլ, անմուհի՝
Չորով-փորով կեռ ծառեր,
Ծռով-փռով լեռ քարեր,
Եվ հենավոր՝
Սարի կողին,
Ե՛վ մենավոր:

Ս Ի Ր Ա Հ Ա Ս Կ

Ո՛վ է տեսել ծովի ծավալ

Հովի թավալ.

Կամ՝ արտերուն հասկի տալիք՝

Ոսկի ալիք:

ԱՇՈՒՆ ՕՐ՝

Սևուկ ամպեր վար եկան
Օրան, օրան,
Սարի վրա շար եկան:
Ծագեց առավոտ,
Պաղեց, սառավ օդ:

Գոռաց երկինք, բուք արավ,
Հևաց, իևաց.
Ծերուկ երկիր սուգ արավ:
Ճաքեց իեռուն ամպ,
Երկիր դողաց-բա՛մբ:

Ի հողքոջ արև շող կապեց,
Դողաց, սողաց,
Արյուն-ամպից քող կապեց:
Վառեց լեռան լանջ,
Լեռան ցավադանջ:

Տեղաց անձրև մաղ տալով,
Մարմանդ-մարմանդ,
Հոգնած՝ տերև շաղ տալով:

Երկիր քուն դրավ,
Եվ թռչուն թռավ:

Հուլվաժ առուն փախ տվավ
Սողուն-սողուն,
Չորում մշուշ կախ տվավ:
Քամին ելավ վեր,
Արավ տարուբեր:

Մոխիր ամպեր ժիր եկան
Դալուկ-դալուկ,
Սարի վրա ցիր եկան:
Հալեց աշուն օր
Կյանքիս սևավոր:

1905

Ծ Ա Ղ Ի Կ Ն Ո Ի Շ Ա Ղ Ի Կ

Ե՛կ, շաղի՛կ, ե՛կ.

Ե՛կ՝ առավոտե առավոտ.

Չելնե՛ արև տաքուկ ու ծարավուտ՝

Լկե մեր պագուկ:

Գա՛մ, ծաղի՛կ, գա՛մ.

Գա՛մ՝ այգուն-այգուն

Ու քեզ շաղ տամ:

Դեռ չելած արև խայտուն ու ցայտուն՝

Շաղիկ-շաղիկ թառավ սրտիկն ու հոգին՝

Ծաղիկի ծարավ գոգին՝

Ու գունագեղ թուշիկ

Շա՛ղ դառավ հուշիկ-հուշիկ:

Թ Ե Ր Թ Ի Կ Ն Ո Ւ Ց Ո Ղ Ի Կ

**Գարուն-թերթիկն ընկել էր ծալուկ՝
Խոտերի մեջ դալուկ.
— Աշուն-ցողիկն իջել էր վրան՝
Հողմերի հետ երան:**

Ա Շ Ո Ւ Ն

Ծառեր, թփեր լեցուն միրգ,
Մառան տարան գիրկ ու գիրկ,
Աշուն սնավ:

Սաղարթ-սաղարթ սարսելով,
Ոսկի տերև դարսելով,
Աշուն քնավ:

Տարափ ու բուք փչելով,
Վայուն-մայուն ճչելով՝
Աշուն ծնավ:

Ա Շ Ո Ւ Ն-Գ Ի Շ Ե Ր

Զյունիկ լուսին
Սարի ուսին,
Դեղին-կարմիր շաղալեն
Ալիք-ալիք խաղալեն,
Ծովի ծոցին՝
Ալ ժապավեն
Տվել բոցին:

Ծառեր, հողմեր,
Ամեն կողմեր,
Թռչուն դառել երգելով,
Հեռու-հեռու հերկելով,
Երան-երան
Թռչելով
Օդի վրան:

Ե Ր Կ Ն Ի Կ Ա Յ Ծ Ե Ր

**Երկնի կայծեր բյուրափառ՝
Հրո հովեն ցիրուցան,
Գիշեր-երկիր հյուրարար՝
Լուսո ծովեն կաթեցան՝
Աչքին սոսուն,
Մտքին խոսուն:**

Ս Ա Ր Ո Ւ Ք Ա Ր

**Ահա՛ սարը՝ ձորը բացել՝
Ե՛վ ահավոր, և՛ կանաչ.
Ահա՛ քարը՝ օրը գացել՝
Ե՛վ մահավոր, և՛ անաչ:**

Ձ Մ Ե Ռ Ն Ա Մ Ո Ւ Տ

**Երբ երկիրը պատեց
Վերմակ-վերմակ ու թեթևիկ-թեթևիկ,**

**Ճերմակ-ճերմակ ու թիթեռնիկ-թիթեռնիկ,
Ձյունիկն իջավ արծաթ երկնքով,
Եվ երկիրը պատեց:**

**Վերմակ-վերմակ ու թեթևիկ-թեթևիկ,
Հողիկը շիջավ ոսկի երկունքով,
Եվ աչուկները փակեց:**

**Արգանդ-արգանդ ու դարավանդ-դարավանդ,
Ջրիկը պառկեց հողի գրկին,
Եվ ըստինքը սառեց:**

**Մարմանդ-մարմանդ ու ադամանդ-ադամանդ
Արևը վարկեց պաղի սրտին,
Եվ աստղուկները շարեց:**

* * *

**Քարուն ցելավ ծաղկունիկ բոցերով,
Ամառն ելավ հասկունիկ ծոցերով.
Աշունն առավ խատուտիկ բարերով,
Զմեռ պատավ պատուտիկ սառերով:**

* * *

**Ելավ տերև՝ երև-երև կանաչ ծովանի,
Տարփուն-տարփուն կապույտ հովանի.
Փախտ քողով սրտիկ հովին ծռած,
Փախտ դողով սրիկ քովին դրած:**

* * *

Հըրաբարձ լեռներ՝ կոներլով՝
Նարգիզ դալարուն դիպել,
Սողուն կողեր շողելով՝
Ոսկին արծաթ շիթել:

Ճ Ե Ր Մ Ա Կ Հ Ե Ր, Գ Ա Ր Ո Ւ Ն Ս Ե Ր

Ես ու դու սե՛ր ենք,
Մեկ սրտի տե՛ր ենք.
Նռան ճյուղերով բոցուն,
Սիրո տաղերով տրբուն:

Տե՛ս, իմ հեր՝
Ճերմակ սեր,
Որ պաղել էր շատ ծմեռ,
Սրտիդ բազում դալարեց:

Տե՛ս, բու սեր՝
Գարուն էր՝
Որ գոցեց իմ խոց ու վեր.
Սըրտիս խաղում ծավալեց:

Հ Ո Վ Ո Ւ Ծ Ո Վ Ս Ե Ր

Կապույտ երկինքն էր եռում,
Կարմիր երկիրն էր ջեռում.
Հուր ու Հարավ հևում
Թախիծ ու տոթ էր բերում:

Հոգիս եկավ հովի պես,
Սերը սրտում ծովի պես.
Ծոցին վարդեր՝ ասաց.—Տե՛ս,
Քեզ սիրելու եկա ես:

Վարդ ու քրքում էր բուրեց,
Սիրտս սրտում գուրգուրեց.
Արև-Լուսին պագերով՝
Երայ-երայ համբուրեց:

Հոգի՛ս, ասաց ու ծռեց.
Ծամեր բացավ ու փռեց.
Ստինք-ստինք փարելով՝
Հույզս մտրավ ու լռեց:

Մ Ե Ն Ա Վ Ո Ր

Երբ անտառում լուսնի ծովը,
Սիրո հովեր,
Սողոսկեցան ծառե ծառ
Ու սարե սար,

Եվ ամեն մարդ՝
Գրտալ մի վարդ
Սրտիկին վարդ,

Ես մենավոր մտա տուն,
Ինձ մխիթար գտա քուն,
Որ աչերուս կապեց մեջ
Ու տարածեց վերարկուն:

Ի Մ Ե Ր Ա Ջ ՈՒ Մ

Եվ ա՛յս գիշեր, իմ երազում, քեզ հետ մեկտեղ պարտեցինք,
Սեր-ոգիներ սուրբ սեղանում մեղրամոմեր շարտեցին:
Ոսկի-արծաթ ամպի ծալեն նուրբ ու բարակ
քող ճարտեցինք,
Ինծի-քեզի կարմիր-կանաչ սիրո շապիկ կարտեցին:

Ք ՈՒ Ե Ր Ա Ջ ՈՒ Մ

Եվ ա՛յս գիշեր, քո երազում, տեսել ես, որ ես ու դու
Երես-երես ճանաչել ենք սիրո ծովում իրարու...

Քո սուրբ սերը սար է դառել
Դալարագեղ, երկնածրար ու բեղուն,
Գլխիդ վերը ամպ է շարել՝
Գալարահեղ, կամարակապ ու պեղուն:

Սարի շողեն, ամպի քողեն՝
Մենավորի ոգին ծնել, դեգերել,
Ձեռին մի բույս՝ կանաչ ու կույս՝
Խորհրդավոր ձորեն քաղել ու բերել:

Ծաղիկ-ծաղիկ քեզ որոնել՝
Ամպի աակին՝ արևծագին շունչ առել,
Ջրի մոաին, կանաչ խոաին՝
Գլխիդ վերև ծիրան-գոաին փունջ արել:

Վ Ա Ր Դ Ի Կ Ս

Խցիկիս մոտ ջուր եմ արել մարգ ու մարգ,
Վարդիկիս հոտ հուր էր դառել բարկ ու բարկ.
Ելա անհոգ սարերի գոգ շրջելու,
Սիրու ամպեր բոլորեցին թրջելու:

Մահիճիս բով հուր եմ վառել դողունի,
Վարդիկիս հով դուռ էր ճարել գողունի.
Լանջես ի վեր սիրո շիրտը շաղելով՝
Երազ-հուլյներ նվագեցին խաղալով:

Գիշեր գացավ՝ լուսին-լուսին հուսալի
Նոր օր բացավ՝ արևն ուսին լուսալի:

Մենավորի խցիկեն՝

 Հուսո սարակ շավիղով

 Աշխարհ մտա,

Վարդի բույրի գծիկեն՝

 Հովի բարակ տավիղով՝

 Քեզի գտա:

Ա Ն Մ Ա Ր Ս Ե Ր

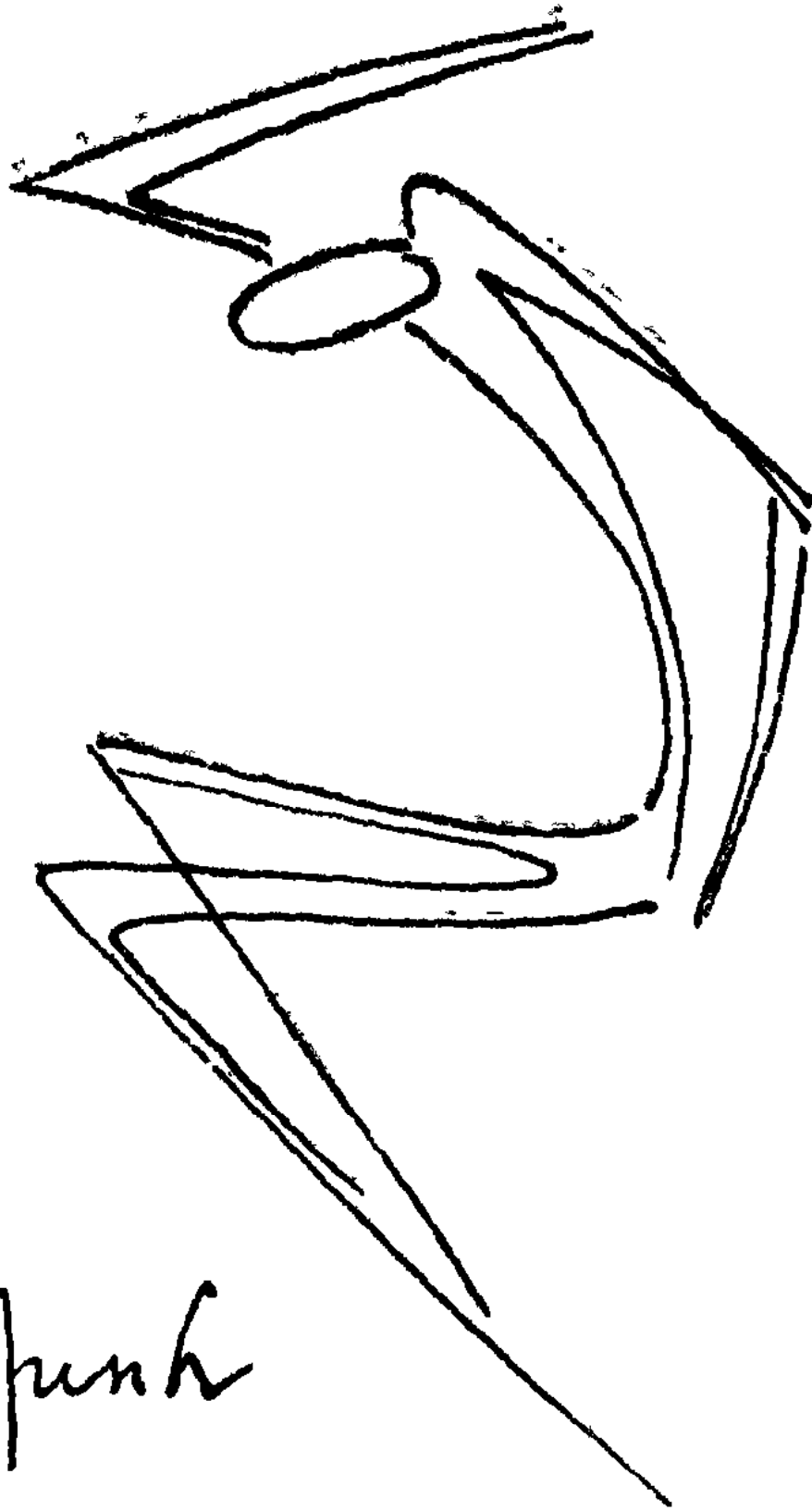
Քեզ չըսիրե՛լ,
Գեհեն կորել
Ու կըրակով հոգին փորել:

— Քեզի սիրել՝
Դըրախա երթալ
Ու վարդերով բընանալ:

* * *

Ես սիրեցի անփուշ վարդ,
Տեսա ճերմակ, անփուշ վարդ,
Կրծքիս վրա դրի պարդ,
Հոտոտեցի, բույր չուներ,
Սիրտս միաց բարդ ի բարդ:

Տեսա կարմիր փշուտ վարդ,
Ավա՛յ ձեռքս ծակոտեց,
Արյուն հոսի վարդեն ցարդ,
Բույրը մտավ քմքես ներս:

Push

Գ Ի Տ Ա Կ

Դու ինչե՛ր ես տեսնում, ինչե՛ր, ո՛վ դիտակ,
Որ մեր աչքին՝ աներևույթ, անգիտակ.
Երկնի օրը քեզանով ենք կատարում,
Երկրի խորը քեզանով ենք պատահում:

Դարձի՛ր, դարձի՛ր, ո՛վ իմ դիտակ լուսածին՝
Կյանքի, ջանքի, հուսո հնար ճարելով,
Զարթի՛ր, վարթի՛ր, ո՛վ իմ գիտակ հուսածին՝
Մտքի, հոգու սիրո քնար լարելով:

Ս Ա Լ Ա Հ Ա Տ Ա Կ Ն Ո Ւ Ո Ւ Ղ Ի Ն

**Սալահատակ-սալահատակ քալեցի,
Սալի վրա կյանք ու ջանքս հալեցի.
Ոսկի, արծաթ սալի սրտում սարերով,
Ծառ ու ծաղիկ սալի շրջում բարերով:
Սալը հեցած և ո՛չ մի բան չիմացավ,
Վրան հիմար կյանքի ուղին վիմացավ:**

Ա Ս Տ Վ Ա՝ Ծ Ի Մ

Սիրո սերմը պատեցիր,
Հրո ջերմը պտտեցիր.
Հողին շունչդ փչելով՝
Հոգի կյանքդ կաթեցիր:

Եվ Արևդ լուսին մարմնես մաղեցավ,
Եվ իմ հոգին Հոգուդ ցողով շաղեցավ,
Իմ սրտիկի սերն ու բոցը, սիրո խոցը՝
Ամպերի մեջ, որպես կայծակ սափեցավ:

Ի Բ Բ Ջ Ա Բ Դ

Օրե օր
Ճրագ առ,
Պահե վառ՝
Մտքիդ լար
Հուսատու,
Նորեն նոր
Կրրակ տար
Անըսպառ՝
Սրտիդ լար
Հուսատու:

Ճ Ա Ն Ա Պ Ա Ր Հ

Բարակ ուղին սողալով,
Ուրի տակին դողալով,
Ճամփի ծայրին բուսել է
Կյանքի ծառը շողալով:

Ի՛նչ լայն սիրտ է, որ ունի
Այս ճանապարհն Անհունի...
Մարդու, բույսի, գազանի
Եվ թևավոր թռչունի:

Ա Ռ Ա Ջ

Այսօր, նորեն, դեմքիդ վրա գիշեր է կաթել,
Շանթ ու կայծակ ճայթելեն.
Սրտիդ խորեն արյուն կեռա՝ ամպեր են պատել,
Հուր ու փայլակ սայթելեն:

Սրտով բարի,
Հոգիդ արի՛,
Որ քու նտվը
Չըշվարի:

Կյանքի կռիվ՝ ճիշտ դատելով՝
Կանաչ, խռիվ միշտ վատելով:

Դեպի առա՛ջ.
Հեռի՛ հառաչ:

Բ Ո Ւ Ս Ա Բ Ա Ր Ե Վ

Սևուկը՝ ծառին

Ծառի՛կ, ծառի՛կ,
Շունչդ անառիկ.

Ի՛նչ ու ինչպե՛ս՝
Անջուր անլուր,
Քո բուռ ու կուռ,
Պալարում ես
Դեպի երկին փռելով,
Ու ճյուղերդ ջրելո՛ւմ:

Ծառն՝ արմատին

Բունի՛կ-բունիկ՝
Կաթնետունիկ.

Ի՛նչ ու ինչպե՛ս
Քո երակներ
Լուսո ալեր
Պալարում ես
Եռուն-եռուն կրակելով,
Հեռուն-հեռուն ճրագելո՛ւմ:

Բունը՝ բարին

Բարի՛կ-բարիկ՛

Շունչ-պարարիկ.

Ի՛նչ ու ինչպե՛ս

Տնիկ-տնիկ

Բազմածնիկ

Գալարում ես

Ոգի-ոգի նվագելով,

Պահիկ-պահիկ հավաքելո՛ւմ:

Բարը՝ ծաղկին

Ծաղի՛կ-տիրուն՛

Երկրի՛ սիրուն.

Էդ ի՛նչ ու ինչ

Թերթիկ ունես՛

Կարմիր-ձուն ես.

Ու լարում ես.

Բոլոր-մոլոր եռ թշերով,

Ոլորվելով սեր նշերո՛ւմ:

Ծաղիկը՝ տերևին

Տերե՛վ-տերև,

Գլխավերև,

Էդ ի՛նչ ու ինչ

Առակ-առակ՛

Կանաչ-կարագ

**Նկարում ես,
Քու մատիկներ հեղուն-բեղուն
Ու պատիկներ եղուն-մեղո՞ւն:**

Բոլորն՝ իրար

**Միանալո՞վ՝
Հիանալով:**

Ի՞նչ...

Մահո՛ւ հովեր՝
Թեև ճկուն՝
Թներն արծակ
Կփքեն:

Ահա՛ ծովեր՝
Թեև նկուն՝
Ձներն արծակ
Կրկքեն:

Հի՛ն տարիներ,
Սի՛ն տարիներ՝
Բուխ գարունով,
Ծուխ շարունով:

Ջրեր ծալեակ՝
Թեև թերև,
Իրար-իրան՝
Կըշրչեն...:

Հըրեր Ռալլակ՝
Թեն դեդև՝
Իրար-կռան՝
Կըռչեն..

Նո՛ր ասրիներ,
Եո աշուևով.
Օր բարիներ՝
Սեր դաշուևով:

Ե Ռ ՈՒ Ս Ե Ր

Երկիրը եռում է՝ կողիկը գոցելով՝ ծաղիկ-ծաղիկ,
Առվակը սիրում է՝ հողիկը խոցելով՝ մաղիկ-մաղիկ.
Վարդիկը ջեռում է շողիկը բոցերով՝ լռիկ-լռիկ
Հովիկը ծիրում է՝ լողիկը ծոցերով՝ ջրիկ-ջրիկ:

Խ Ա Չ Յ Ա Լ Ի Ն

Ծընունդ կուսին,
Խա՛չդ ուսին՝
 Հասկեր-հասկեր քաղելով՝
Անաչ սրտերում կալեցիր,
 Սընո՛ւնդ բարի,
Քա՛ջըդ արի՝
Ազգեր-ազգեր մաղելով
Կանաչ հրդեհում հալեցիր:

Մարգարտահեո՛ւ
Ջեր քրտինքներ՝
Այտեղ երկին՝
Կալլակ-կալլակ հոսելով՝
Մեր մահը լացեց,
 Մարեցին.
Ու անվեհեր՝
Սեր-աշիկներ՝
Փայտեն երկիր՝
 Փալլակ-փալլակ խոսելով՝
Իր ճահը բացեց,
 Վառեցին:

Ա Ղ Ե Ր Ս

Կա՛ց, Տե՛ր, Տե՛ր իմ,
Բա՛ց, Տե՛ր, սե՛ր իմ.
 Ջարկին դե՛ր
 Իմ թևեր.

Տո՛ւր, Տեր,
Հո՛ւր, Տե՛ր,
 Որպես խոտեր
 Էլ չըդդուն
 Իմ ոտեր...:

Փ Շ ՈՒՐ Մ Ը

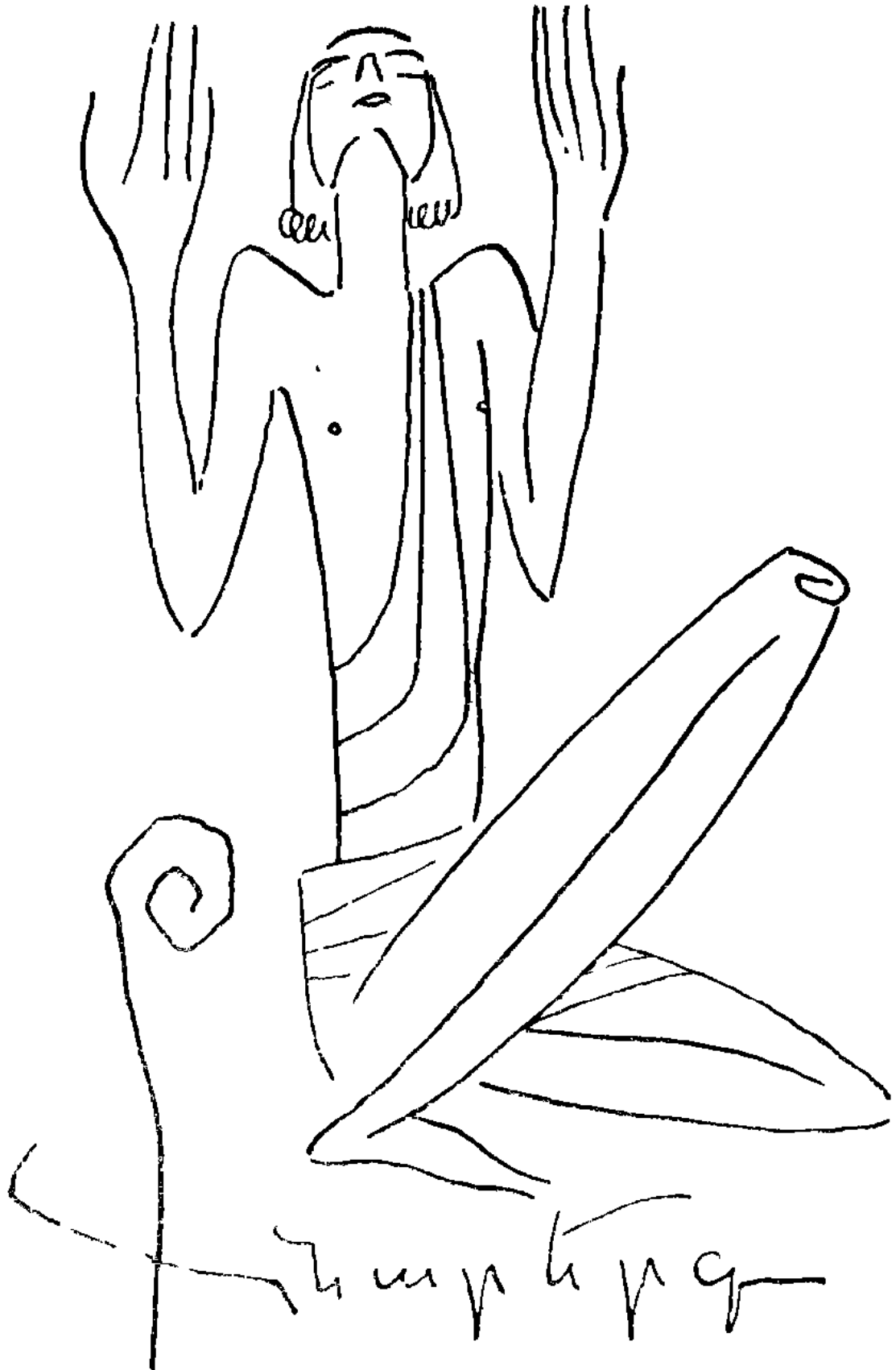
**Մաի՛ր խորը,
Գաի՛ր նորը.
Վանե՛ հինը,
Բանե՛ մինը:**

* * *

Կարմիր ցայգով՝ մանուշակ երկին նավեցիր.
Կանաչ այգով՝ անուշակ հերկին բավեցիր.
Խաղող ցողը շողն էլ վրան՝
Քաղով դողով՝ ձողն էլ վրան:

* * *

Սերը անմիտ սըրով բոցոտեցին,
Բնորդ խավար հրով խոցոտեցին.
Երկրիդ հողեն խաչըդ բուսավ,
Կյանքիդ կողեն աչըդ հյուսավ:

ԿՈՒՅՐԸ

Տե՛ր իմ.

Սե՛ր իմ.

Չարկին Քաջքեր՝
Կուրացուցի՛ն իմ աչքեր.

Լո՛ւյս առւր.

Հո՛ւյս առւր.

Ասա՛՛ նայե՛՛
Իմ աչերուն խնայե՛:

Ս Բ Հ Ն Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն

Ճակատդ օծուն՝

Լուսավորչա կանաչ մեռոնով,

Լուսավորչա կանաչ մեռոնով՝

Թող կանանչեն հուռ ճյուղերդ.

Ու ակդ բոցուն՝

Լուսավորչա կարմիր կերոնով.

Լուսավորչա կարմիր կերոնով՝

Թող ճաճանչեն հուր յուղերդ:

Ս Ե Ր-Հ Ո Վ Ի Կ

Շնչե՛, հովիկ,
Դու թոթովիկ՝
Կյանքի սերը՝
Սրտի բերը՝
Պարուրելով,
Ծարուրելով՝

Ծովի ալբեն,
Ամպի ծալբեն,
Ալ ծաղկունաց
Հրո հալբեն,

Թող նա վառե՛ իմ ծոցիկին ոսկի լույս,
Հողմահարե՛ դու բոցիկին, որ իմ հուլս՝
Լանջիս վրա
Հավետ եռա՛:

Ս Ե Ր ՈՒ Ջ Ե Ր

Արևն այտեն
Ծիրան ցայտով,
Հուսիկ-լուսիկ ճրագեց,
Կազավ ոտեն
Վարդի հոտով,
Հուսիկ-հուսիկ կրակեց:

Ծառի քովեն,
Ստրի հովով,
«Ջիս կսիրե՞ս» շրշնջեց.
Հոգուս խորեն,
Սիրու ձորով,
Ջիս կսիրե՞ս, քե՞ննջեց.

Աչքի տակեն
Սրտիս ակով
Ծաղիկ-ծաղիկ ծիծաղեց,
Գոգի մարգեն
Բտրակ վտրկով
Գաղիկ-գաղիկ շաղ մտալեց:

**Աղբեր քուրեն
Սառն աղբուրով
Տորոն-աորոն սեր փնջեց:
Հուր աչերեն
Լուռ պաչերով
Որոն-որոն ներշնչեց:**

Ս Ե Ր Ո Ւ Բ Ե Ր

Պարուն սերն էր՝

Դալար-օրերում շոգիացավ սրտիս վրա՝
Ամպեր-ամպեր ծալ ու քաշ:

Կյանքի եռն էր՝

Ամառ-ձորերում ոգեցավ կրծքիս վրա՝
Լուսին-լուսին հալ ու մաշ:

Աշուն-բերն էր՝

Պտղիկն էր հոգում ծառերով՝
Սրտիս բակին նուշիկ-նուշիկ բարդելով:

Այլ ձմեռն էր՝

Ձյունիկն իր գոգում սարերով՝
Կրծիս տակին ուշիկ-ուշիկ վարթելով:

Ո Ս Կ Ի-Մ Ե Ղ Ա Ց

Ա՛յ, վա՛ռ աչեր.
Այն ի՛նչ ամպ էր
Սարի գագաթին,
Ճերմակ-ճակատին
Արծաթ աչեր տալով՝
Յիր արավ:

Ճերմակ-ճակատեն՝
Սարի փափագին,
Դարի պապակին
Շար մարգարիտ տեղաց,
Շար մարգարիտ տեղաց,
Լար փարգերդ բիլ արավ,
Ուսուկ-հրով վառ մարգերդ ծիլ արավ,
Զառ մարգերդ ոսկի-մեղաց.
Ոսկի-մեղաց լուսուկ-ջրով
Մկրտեցին քու մաճերդ:

ՈՒՌԻՑՈՂ

- Մայրի՛կ, մայրի՛կ,
Մեր ուռենին ի՛նչ է լալիս առվի ափին:**
- Հատի՛կ, Ռատի՛կ,
Իբ ճյուղերեն ցող է տալիս կանտչ տափին:**

Խ ՈՐ ՈՒՆ Կ ՈՒ Մ ՈՒ Փ...

Էն ի՞նչ ամպ էր,
Սարի գագաթին աալով՝
Ցիր արավ
Արծաթ տեղաց.
Արծաթ աեղաց՝
Ճերմակ-ճակատին,
Փոգեն անձրև գալով՝
Ծիր առավ:

Էն ի՞նչ ամպ էր
Սարի փափագին հալով՝
Սիր արավ,
Ոսկի\բեղե՞ց.
Հալուն-հրով՝
Ոսկի-մեղաց.
Լուսուն-գրով մկրտեցին՝
Քու մաճերը:

Ա՛յ, վա՛ռ աչեր
Էն ի՞նչ ամպ էր

Սարի գագաթին
Ճերմակ ճակատին
Արծաթ-պաշեր տալով
Ցիր արա՛վ:

Ճերմակ-ճակատին
Սարի փափագին,
Դարի պապակին
Շատ մարգարիտ տեղաց՝
Լար մարգերըդ բիլ արավ:

Ուսուն-հրով վառ մարգերըդ ծիլ արավ,
Զառ-մարգերդ՝ ոսկի-մեղաց,
Ոսկի-մեղաց լուսուն գրով
Մկրտեցին բու մաճերըդ:

Ա Ղ Ո Թ Ք

(Նվեր օրիորդ Լուիս Գավաքճյանի)

**Վա՛րդ, դու կաթե՛ կարմիր ոգիդ,
ձերմակ շուշան՝ սիրտ ու հոգիդ.**

Մանուշակ

Անուշակ՝

Գուրգուրե

Ու բուրե:

Տո՛ւր, սուսունիկ՝ ոսկի արև,

Հո՛ւյս անթառամ՝ կյանք փարատև:

Յրե օր

Նորե նոր

Հար գարուն

Զարդարուն:

1914 25/ԺԱ Կ. Պոլիս

* * *

Անուշ գարուն,
Ծաղիկ, բողբոջ,
Զվարթ առուն,
Կայտառ խոխոջ,
Կանաչ դալար,
Ծիծաղ ցողիկ,
Վտակ դալար,
Դուք ո՞ւր թողիք:

Հ Ո Վ-Ս Ե Ր

Նուրբ հովի պես լարերով՝
Սուրբ ծովի պես պարելով,
Սերըդ սրաում պահեցիր,
Սրտիս խորքում գահեցիր:

Աշունն եկավ ծառին, սարին հեկելով՝
Անձրև թելեր փռչի-փռչի թևելով.
Պտուկը ճոխ՝ առին տարին
Յերևները կանաչ-ճանաչ պեղելով:

Շ Ո Ւ Շ Ա Ն Ս Ի Ր Տ

Շուշան սիրտըդ մաքառեց տարի-տարի
Կանքիդ արև-օրերում.

Սուսուն-սերըդ թափառեց արի-արի
Լանջիդ լուսին ձորերում:

Շրթունքներդ մանուշակ դալար-դալար
Սիրո գարունս կոփանի,
Քանգուր հերըդ անուշակ գալար-գալար
Համբույրներուն հոփանի:

Սերըդ սեր էր ծագեցավ
Պատույտ-պատույտ դափնիների ճյուղերով,
Սիրտըդ սիրտ էր հագեցավ
Կապույտ-կապույտ բայասանի լուղերով:

Պ Ա Տ Ր Ա Ն Զ

Հոգիս թիթեռ
Մի վայր, մի վեր
 Հույս ծովերով թնելով՝
Հոգիս մի բեռ
Անմայր անսեր,
 Հույս հովերով հնելով...:

Ք Ա Ղ Ձ Ա Ն Ք

Չախիկ ունիմ՝ հայուն-մայուն,
Սրտիդ բունեմ կայուն-մայուն.
Ո՛վ իմ թնիկ,
Տո՛ւր իմ հնիկ
Թռչեմ երթամ...:

Հ Ո Վ Ո Ւ Ն-Խ Ո Ս Ո Ւ Ն

Պապիկ ծառն էլ
Ճերմակ ծոցիկով
Զըրիկ բոցիկով
Խորունկն է խառնել,
Բապուկն է առել
Քարերին դառել
Հոսում է, խոսում,
Ափիկ-ափիկ սըղոցում:

Երկար բարունով
Դալար արունով
Սարին բրելով,
Քարին գրելով.
Դադձն է ձունել
Փափուկ դափերին,
Մադձն է բունել
Սըրտիդ ծափերին:

Կ Ա Ր Մ Ի Ր Բ Ո Ց

Կանաչ դաշտի կուրծքը պայթեցավ,
Գոգին հսկա ժայռը ճայթեցավ.
Ճայթեցավ ու ծառացավ,
Ծառացավ ու տեղում քարացավ:

Կապույտ երկնի ծոցը ծովացավ,
Կարմիր երկրի բոցը հովացավ.
Ծովացավ ու ծավալեց,
Ծավալեց ու հողմով թավալեց.

Բոց-մոց՝ կարմիր երկիր հովանալով,
Ծոց-ծոց կապույտ երկիր ծովանալով՝
Ծովանալով ու դողով ծավալելով,
Ծավալելով ու չորս կողմ թավալելով՝

Հողմը ծառացավ, ու բոցը հանգավ...:

Ե Ս Ե Մ

**Ես քու սերն եմ,
Սիրուդ ջերն եմ,
Մենավոր.**

**Ես եմ քո կին,
Դու՛ իմ հոգին
Հենավոր:**

**Ձայնըդ հնչեց սիրո կայծակ շեշտակի,
Հոգիս շնչեց գարուն-փայլակ հեշտակի:**

**Շունչըդ առա կուռ ծոցերով՝
Գըրիչ դառա հուր բոցերով:**

* * *

Այն ի՛նչ ամպ էր՝ աղոտ-աղոտ ծովեցավ,
Ու թուխ պատեց կապուտեց.
Այն սև ամպ էր՝ մաղոտ-մաղոտ ցրվեցավ,
Ու պուխ կապեց պաաոււաեց:

Ծ Ո Վ Ա Կ, Ն Ա Վ Ա Կ

**Թափալ ծովակ՝ ալին վախա փնջելով,
Ցավը սրաում՝ շամբերի պես ցցելով,
Շնչում էր երկունքներեն զովացած.
Վրան նափակ՝ հովի ժպիա ջնջելով,
Մուխը տրաում՝ ամպերի պես կցելով,
Փնչում էր մարդիկներեն ծովացած:**

**Ջուրն ու խոցը երևում է՝
 Ծովի վրա ծիր ու ծիր,
Հուրն ու բոցը երեբում է՝
 Հովի վրա ցիր ու ցիր:**

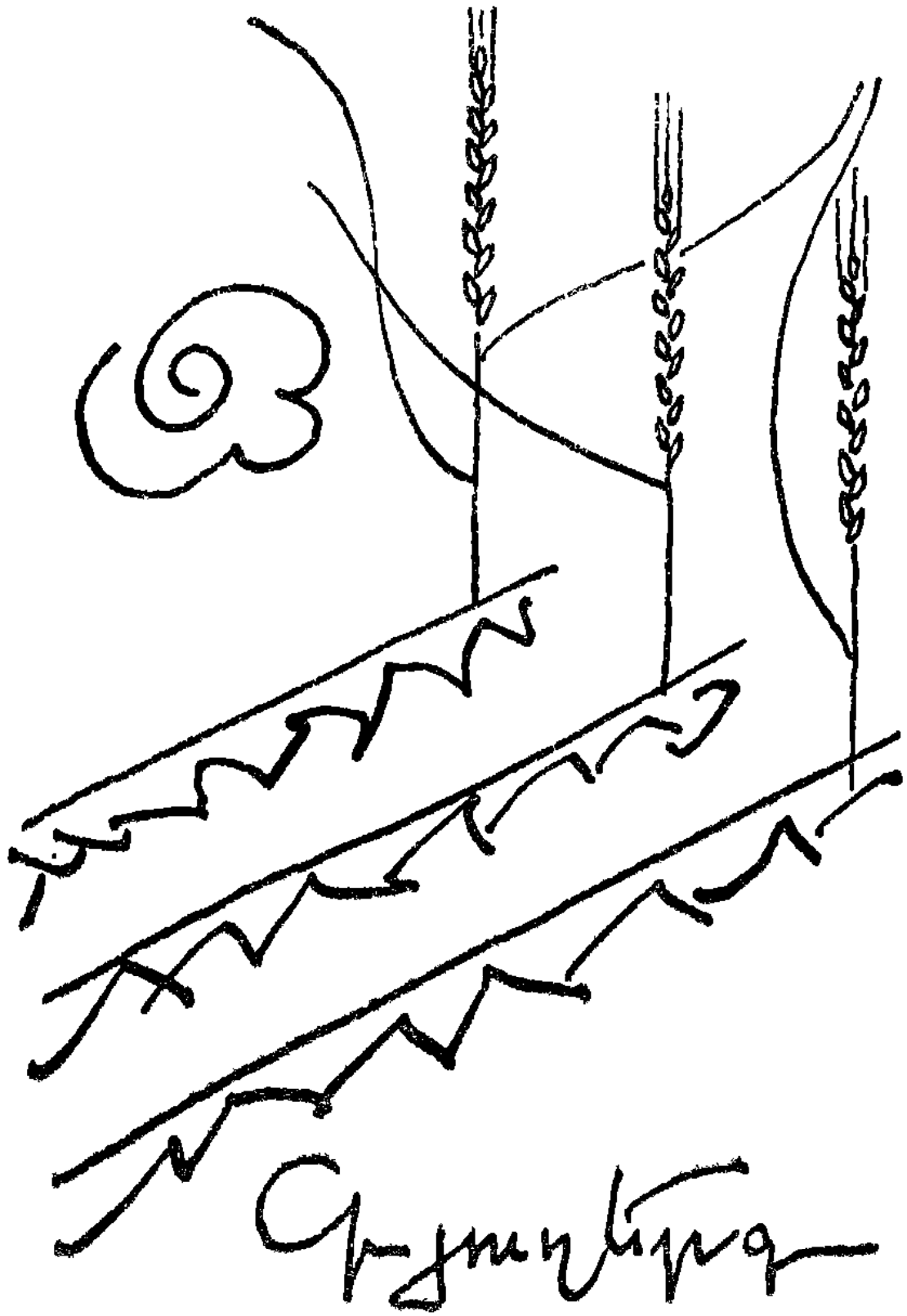
Գ Ո Ր Ո Վ-Ս Ե Ր

Ի՛նչ դողդոջուն ոտեր՝
Սվվացին որպես խոտեր,
Իջա վայրիկըս.

Ի՛նչ բողբոջուն այտեր՝
Միջօրյա վարդ էր ցայաեր,
Գաա մայրիկըս:

Գիրկ գրկիե՛ առավ ու դըպավ,
Սիրտը սրտիե՛ վառավ ու կըպավ՝
Թևեց աչելով.

Ձեռքը ձեռքին՝ առավ ու հըպավ,
Ճերմակ վարդյակ՝ կուրծքին դըրավ՝
Լոեց պաչելով:

Հ Ո Ւ Ն Ձ

Ջեռավ ամառն ու ջեռավ,
Բերավ կատարն ու բերավ,
Ցայտեց ցորեն
Արտեն, ձորեն:

Ճամփաներում՝
Կյանք է եռում՝
Դաշտեն կալեր կիզվելով,
Հասկեն շարեր դիզվելով:

Երգ ու տաղով
Ոսկի սալեր ու որան.
Հերկ ու բաղով
Պղինձ-քայլեր շորորան:

Երգ ու տաղեր՝
Ոսկի սալեր օրորում,
Հերկ ու բաղեր՝
Պղինձ քայլեր շորորում:

* * *

Մեր հայ գաժառն է խավար,
Տգիտության է ավար.

Ուսում տարեք
Ու լոյս վառեք,
Ու հոյս վառեք,
Հայ տգետը վտարեք:

Պանծա՛ դու, հայ միություն,
Քյուղին տվիր հայ դպրոց,
Սրտի, մտքի կուռ հնոց.

Պանծա՛ դու, հայ միություն,
Պանծան հայեր բարեգործ.

Հայուն՝ դպրո՛ց,
Հայո՛ւ՛ դպրոց:

Մեր հայ երկիրն անապատ,
Ու հայն ընկել պատեպատ.

Քութան տարեք
Ու հող վարեք,
Ու խոր վարեք,
Հողի կուրծքը պատահեք:

Պանծա՛ դու, հայ միութիւն,
Գլուղին տվիր հուր գութան,
Որ գլուղացիք արտ փութան,
Պանծա դու, հայ միութիւն,
Մաճկալ, հոտաղ ձայն կուտան՝
Հայուն՝ գութան,
Հայո՛ւ գութան:

* * *

Ելավ շինական՝ ցանեց առավ
 Բուռը լի ցորեն.
Անցավ դաշտեն ու ձորեն,
Բարձավ տասը լիր ցորեն:

Բ Ա Ռ Ա Ր Ա Ն

Ալի—ալիք
 Դեղն—երերուն
 Խցել—գոցել, փակել
 Կազել—վիճել, կռվել
 Կոնավոր—կոնածն
 Կքել—չոքել, ծավվել
 Հալուն—հալչելու պատրաստ, հրահալելի
 Հեշտակի—դուրին, ցանկակի
 Հեր—մազ
 Հեցել—շրջանակել, պտտել
 Ժահ—պատշաճ, հարմար
 Ման—արորի կոթերը
 Մարգարտահեն—մարգարտահյուս
 Միգապար—մեգով, մշուշով պարուրված
 Շիջել—մարել, հանգցնել
 Պալարել—ուռուցք կապել, ուռել
 Ջեռալ—տաքանալ
 Ջեր—տաք
 Սարակ—բլրակ, կուլտ
 Վիմանալ—քարանալ, վեմ դամանալ

Տորոն-տորոն—երփներանգ

Ցայգ—գիշեր, երեկոյից մինչև առավոտ ընկած ժամանակը

Ցելել—պատռել

Ցիր գալ—ցրվել

Փքել—ուռել, հպարտանալ, փքվել

Քրքում—անուշահոտ ծաղիկ

Օրան-օրան—կտրած, դիպած ցորենի պես

Բ Ո Վ Ա Ն Դ Ա Կ Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն

3 . . . Կոմիտասը՝ բանաստեղծ— (Լ. Միրիջանյան)

Բնություն

17 . . . Կյանք
 18 . . . Գարուն
 19 . . . Նոճիներն ու մայրիներ
 20 . . . Աշուն կյանք
 21 . . . Սիրահասկ
 22 . . . Աշուն օր
 24 . . . Ծաղիկն ու շաղիկ
 25 . . . Թերթիկն ու ցողիկ
 26 . . . Աշուն
 27 . . . Աշուն-գիշեր
 28 . . . Երկնի կայծեր
 29 . . . Սար ու քար
 30 . . . Չմեռնամուտ
 31 . . . Ելավ տերև...
 31 . . . Գարուն-ցելավ
 32 . . . Հըրաբարձ լեռներ՝ կոնելով

Սեր

- 35 . . . Ճերմակ հեր, գարուն սեր
 36 . . . Հով ու ծով սեր
 37 . . . Մենավոր
 38 . . . Իմ երապում
 39 . . . Քո երապում
 40 . . . Վարդիկս
 41 . . . Անմար սեր
 42 . . . Ես սիրեցի անփուջ վարդ...»

Խոճ

- 45 . . . Դիտակ
 46 . . . Սալահատակն ու ուղին
 47 . . . Աստված իմ
 48 . . . Իբր վարդ
 49 . . . Ճանապարհ
 50 . . . Առաջ
 51 . . . Բուսարարն
 54 . . . Ի՞նչ...
 56 . . . Եռ ու սեր
 57 . . . Խաչյալին
 58 . . . Աղերս
 59 . . . Փշուր մը
 60 . . . Կարմիր ցայգով...
 60 . . . Սերըդ արեմիտ սրով...»

Քնարերգ

- 63 . . . Կուլրը
 64 . . . Օրհնություն
 65 . . . Սեր-հովիկ
 66 . . . Սեր ու ջեր
 68 . . . Սեր ու բեր
 69 . . . Ոսկի-մեղաց
 70 . . . Ուռի ցող
 71 . . . Խորունկ ու մուգ
 73 . . . Աղոթք
 74 . . . Անուշ գարուն...
 75 . . . Հով-սեր
 76 . . . Շուշան սիրտ
 77 . . . Պատրանք
 78 . . . Բաղձանք
 79 . . . Հոսուն-խոսուն
 80 . . . Կարմիր բոց
 81 . . . Ես եմ
 82 . . . Այն ի՞նչ ամպ էր...
 83 . . . Ծովակ, նավակ
 84 . . . Գորով-սեր

Գյուղերգ

- 87 . . . Հունձ
 88 . . . Սեր հայ գավառն է խալձ...
 90 . . . Ելավ շինական...
 91 . . . Բառարան

Կ Ո Մ Ի Տ Ա Ս

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Գեղ. խմբագիր՝ Ան. Վ. Գասպարյան
Տեխ. խմբագիր՝ Է. Հ. Ծանճապանյան
Վերստուգող սրբագրիչ՝ Բ. Հ. Քաջախյան

Հանձնված է արտադրության 2/IX 1969 թ.:
Ստորագրված է տպագր. 9/X 1969 թ.
Թուղթ՝ տպագր. № 1, 60×90^{1/32}
տպագր. 3,0 մամ., հրատ. 1,6 մամ.
ՎՖ 08510, պատվեր 2922, տիրաժ 30 000,
գինը՝ 28 կ.:

«Հայաստան» հրատարակչություն,
Երևան—9, Տերյան 91:

Հայկական ՍՍՀ Մինիստրների սովետի
մամուլի պետական կոմիտեի պոլիգրաֆար-
դյունաբերության գլխավոր վարչության
№ 6 տպարան, Երևան, Թումանյան փ.
№ 23/1:

